

Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye’de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları

Cemal TOSUN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-posta: tosun@divinity.ankara.edu.tr

Özet

Bu makalede Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi Anabilim Dalı’nın kuruluşu, gelişimi ve bir bilimsel disiplin olarak alanıyla ilgili teorik ve pratik katkıları ele alınmaktadır. Bu çerçevede; 1) “din eğitimi bilgisi” ile ilgilenmenin tarihi süreci; 2) İlahiyat Fakültelerinde dinin eğitiminin, öğretim ve bilim konusu yapılma sürecinde din eğitimi anabilim dalının kuruluşu ve gelişmesi; 3) bir bilim dalı olarak din eğitiminin alanın bilgi kaynakları, metodolojisi, terminolojisi ve çalışma alanları; 4) din eğitimi anabilim dalının ulusal ve uluslar arası düzeyde ilahiyat ve din eğitimi alanına katkıları üzerinde durulmuştur.

Abstract

In this article, the foundation of religious education department in theology faculties in Turkey, its development as an academic discipline and its contribution to the field are mentioned. Within this framework, 1) the knowledge of religious education under historical context; 2) the foundation and development of Religious Education Department as an academic field; 3) as an academic discipline, the sources of religious education knowledge, methodology, terminology, and its agenda; 4) the contribution of Religious Education Department to national and international level of Theology and Religious Education.

1. Din Eğitimi Anabilim Dalı Öncesinde Din Eğitimi Bilgisi

“Din Eğitimi” kavramında “din”, eğitimi yapacak alanı ve muhtevayı, “eğitim” ise, eğitim kavramına yüklenen anlama göre değişmekle birlikte, din alanında bilgi, duygu, tutum ve beceri kazanma-kazandırma sürecini anlatır. Eğitim bakış açısından din eğitiminin din boyutu, bir diğer ifadeyle muhtevası ile eğitim boyutu, yani muhtevanın kazandırılması bilgi ve becerisi ayrı bilim ve öğrenme alanlarıdır. Bu yaklaşıma göre din eğitimi, bilim olarak, kavramın eğitim boyutuyla ilgilidir. Dolayısıyla din eğitimi bilimi din ile din/ilahiyat bilimlerinde belirlenmiş muhtevanın kazandırılması boyutlarıyla ilgilidir. Konu çerçevesinde farklı

yaklaşımların olduğu da vurgulanması gereken bir gerçektir.¹

Dinî muhtevanın öğretilmesi anlamında din ve eğitim ilişkisi oldukça eskidir. Din merkezli yaklaşım bu ilişkiyi ilk insan, ilk peygamber ve ilk eğitim şeklinde “dinî eğitim” olarak başlatır. Özellikle müesses/formal eğitimin din merkezliliği de tarihî olarak sabittir. Eğitimde modern, seküler veya laik yaklaşım ve oluşumların gelişimi oldukça yenidir; Türkiye’deki, daha doğrusu Osmanlı’daki ilk adımları 18. yüzyıl sonlarına kadar uzanır.

¹ Bu konudaki farklı yaklaşımlar hakkında bkz. Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, PegemA yayınları, 3. Baskı-Ankara 2005, s. 44-65.

Din ile eğitimin çok eskiye uzanan bu ilişkisi, İslam açısından da geçerli olmak üzere, daha çok dinin ve din merkezli olarak belirlenen muhtevanın öğretilmesi üzerine kurulmuş ve sürdürülmüştür. Dinin ve din merkezli belirlenmiş muhtevanın öğretiminin bilgisi, yani din eğitimi bilimi anlamındaki ilişki ise hiçbir zaman aynı düzeyde olamamıştır. Eğitim biliminin ve din eğitimi biliminin neyi, niçin, kime, ne zaman, nerede, nasıl öğretebiliriz vb. soruları çerçevesinde metotlu düşünme, araştırma ve bilgi üretme çabaları din ile eğitim ilişkisinin uzun tarihsel sürecine eşlik edememiştir.

Kur'an ve Sünnet dinin bilgisinin/muhtevasının yanında eğitiminin bilgisine yönelik doğrudan ve dolaylı bazı verileri de sunmaktadır. Özellikle İslam'ın ilk eğitimcisi olarak Hz. Muhammed'in uygulamaları ve öğütleri İslam din eğitimi bilgisinin ilkleri ve temelleri kabul edilir. Sahabe ve Tabiilerin dinin hem muhtevasının hem de eğitiminin en yakından tecrübe edenleri olarak dinin eğitimi konusunda sistemli bilgi oluşturma ihtiyacı duymadıkları anlaşılmaktadır. Böyle bir ihtiyacın ancak hicri II. yüzyıl sonlarına veya III. yüzyıl başlarına doğru zaman içinde hissedildiği tespit edilmektedir. Cahız² (275/898), İbn Sahnun³ (ö. 256/869), Kabisi⁴ (403/1014), Zernuci⁵ (620/1223 Şöhret kazandığı yıllar), İbn Cema⁶ (733/1333) gibi âlimler Mekke ve Medine'den, yani İslam din eğitiminin ilk yakından tecrübe edildiği yerlerden uzak İslam memleketlerinde eğitim bilgisi- ki eğitimin

tamamı dinî olduğu için din eğitimi bilgisi demek doğru olur- oluşturmak için çaba sarf etmişler ve önemli adımlar atmışlardır. Ancak zaman içerisinde bu çabanın artacak yerde azaldığı dikkatleri çekmektedir. Elimize ulaşan kaynaklar hicri V. yüzyıllardan itibaren eğitim bilgisi, yani kime, neyi, nerede, ne zaman, ne kadar ve özellikle de nasıl öğretilim sorularına cevap arayan çalışmalar yerine yine eğitim bilgisi içinde değerlendirilebilecek olan ama ilmihal ve adâb bilgisi/muhtevası sunan çalışmalara ağırlık verilmeye başlandığını göstermektedir. *Kabusname*,⁷ *Eyyühelveled*,⁸ *Tarikuledeb*⁹ isimli eserler bu türden çalışmaların örnekleridir.

Her ne kadar Zernuci'nin eserinin Osmanlı'nın son dönemlerinde medreselerde okutulduğuna dair rivayetler varsa da¹⁰ tarihi süreçte medrese programlarında dinin eğitimi öğretmeye yönelik derslere rastlanmamaktadır. 1800'lü yılların ortalarına kadar, eğitici yetiştirme ayrı bir eğitim alanı olarak görülmemiştir. Öğretmenlerin medreselerde yetiştiği bu dönemlerde sadece bilgi/muhteva kazanımına ağırlık verilmiştir. Bu zamana kadar eğitimciliğin meslekî formasyon boyutuyla ilgili bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik tespit edilebilen tek istisna Fatih Sultan Mehmed döneminde ve onun emriyle Eyüp ve Ayasofya medreselerinde yaşanmıştır. Fatih, bu medreselerde, sıbyan mekteplerinde muallim olacakların ayrı bir eğitim görmelerini istemiştir. Bu doğrultuda programa 'Adab-ı Mubahese ve Usul-u Tedris/Tartışma Kuralları ve Öğretim Yöntemleri' isimli bir ders konulmuştur. Ancak söz konusu ders

2 Muammer İpek, "El-Cahız'ın Risalet'ül Muallimin Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme", Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1993.

3 İbn Sahnun, *Adabu'l Muallimin*, Çev: M. Faruk Bayraktar, İFAV, İstanbul, 1996.

4 Kabisi, *er-Risâletü'l- Mufasssala li Ahvâli'l-Muteallimin va Ahkâmi'l- Muallimine ve'l Muteallimin*, Çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

5 Zernuci, *Tâlim'ul- Mûteallim*, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Safahlar Kitap Sarayı, İstanbul 1995.

6 İbn Cema, *Tezkiretü's-Sami ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim*, Çev: M. Faruk Bayraktar (İbn Cema'dan Öğretmen ve Öğrencilere Öğütler), İFAV, İstanbul, 1997.

7 Keykavus, *Kabusname*, Kabalcı Yay., İst 2007.

8 İmam Gazali, *Eyyühelveled*, çev. Hasan Küçük, Marifet Yay., İstanbul 2007.

9 Ali b. Hüseyin el-Amâsî "*Tarikü'l-Edeb*"i, çev. Mehmet Şeker, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara 2002.

10 1873 yılında hazırlanan bir programda Zernuci'nin Ta'limu'l Mûteallim adlı eserinin ilk yılın tatil günlerinde ikindiden sonra okutulması öngörülmüştür. Bkz. Zeki Salih Zengin, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*, MEB Yayinevi, İstanbul 2004, s. 136-138.

Fatih'ten sonra devam etmemiş, yerine geçecek bir ders de konulmamıştır.¹¹

Medreselerin yanında ayrı mekteplerin açılmasından ve ilk eğitimin yaygınlaşmasından itibaren öğretmen eğitimine olan ihtiyaç hissedilir olmaya başlamıştır. Cumhuriyet'e kadar öğretmen yetiştirme ihtiyacı, ilki Batı'daki benzerleriyle aşağı yukarı aynı tarihlerde kurulan öğretmen okulları tarafından karşılanmıştır. Bu anlamda, Osmanlı'da öğretmen yetiştirmeye yönelik kurumsal anlamda ilk ciddi adım, 1848 yılında atılmıştır. 16 Mart 1848 tarihinde İstanbul'da Rüştiye Mekteplerine öğretmen yetiştirmek üzere bir Darulmuallimin açılmıştır. Bu öğretmen yetiştirme kurumunun programları incelendiğinde yine bilgi merkezli bir program anlayışının olduğu görülmektedir.

Öğretmenlik mesleki formasyonu ile ilgili olarak Darulmuallimin'in 1851 yılı programında "Ders Verme ve Öğretim Yöntemi" isimli bir dersin programda yer aldığı görülmektedir.¹²

1870 yılında açılan Darulmuallimat/ Kız Öğretmen Okulu programında 'Usul-i Talim / Öğretim Yöntemleri' dersi yer almaktadır.¹³

Yapılan araştırmalar açılışından itibaren Darulmualliminin Sıbyan bölümünde ders verme ile ilgili bir dersin var olduğunu, rüşdiye ve idadilerin programlarında ise böyle bir dersin yer almadığını göstermektedir.

Ders verme yöntemleri ile ilgili ders Darulmuallimin-i Rüşdi programlarına 1878'de girmiştir.¹⁴ 1882-83 öğretim yılı programlarında ise öğretim yöntemiyle ilgili bir ders gözükmemektedir.¹⁵

Yahya Akyüz'ün tespitlerinden anlaşıldığına göre, 1851 yılından itibaren öğretmen yetiştirme sürecinde öğretmenlik meslek bilgisi ve

becerisi kazandırmak için programlara ders verme yöntemleri ile ilgili bir ders, çeşitli isimlerle konulmuştur. Ancak, bu derse verilen önemin ne kadar olduğunu tahmin etmek zordur. Öyle anlaşılmaktadır ki, bu derse verilen önem Darulmuallimin ve Darulmuallimat idarecilerine ve/veya öğretmen kadrolarına göre değişmiştir. Akyüz, bu derslerin 1908'den sonra Satı Bey'in gayretleriyle geliştirildiğini belirtmektedir.¹⁶

1914 yılında medreseleri islah çalışmaları çerçevesinde Tâli Kısmı Sâni (Ortaöğretim İkinci Kademe) ve Âli kısımlarının programlarına İlm-i Terbiye isimli bir ders konulmuşsa da bir yıl sonraki değişikliklerle bu ders programdan çıkarılmıştır.¹⁷

1900-1914 yılları arasında eğitim-öğretim veren Darulfünun İlahiyat Fakültesi Programlarında bir eğitim dersi yer almamıştır.

1915 yılı Darulmuallimini İbtidai programının ilk üç sınıfında haftada ikişer saatlik Fenn-i Terbiye dersi yer almıştır.

Özetle ifade edecek olursak, Cumhuriyete kadar olan dönemde, 1848'den itibaren başlayan öğretmen yetiştirmeye ayrıca kurum açma girişimlerine rağmen, adeta bilen öğretir mantığının hâkimiyetinde öğretmen yetiştirilmiş, eğitim ve öğretim ile ilgili derslere yeterince yer ve önem verilmemiştir. Dolayısıyla din eğitimcisi olmak dini bilmek üzerine kurgulanmış, uygulamaya yönelik boyut ise eğitim sürecindeki tecrübe ve bireysel yeteneklere bırakılmıştır. Medrese eğitiminin birebir eğitim imkânı sunması, muidlik sistemi gibi hususlar bir tür usta çırak eğitimini andıran eğitimci yetiştirmesinden söz etme imkânı sunmaktadır. Ama eğitimin ve din eğitimin bilgisini ayrıca bilim ve eğitim konusu yapmak, üzerine bazı eserler yazılmış olmakla birlikte, geç de olsa İlahiyat Fakültelerine nasip olmuştur. Gerçi medrese ve öğretmen yetiştirme tarihimiz incelendiğinde, eğitim-öğretim bilgisi anlamında bazı derslerin programlara girmeye başlaması söz konusudur ve bunlar o zamanki eğitim sisteminin gereği

11 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 8. Baskı, İstanbul 2001, s. 83; M. Şevki Aydın, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, Kayseri 2000, s. 18.

12 Akyüz, age., s. 162.

13 Akyüz, age., s. 166.

14 Akyüz, age., s. 166, 167.

15 Akyüz, age., s. 168.

16 Akyüz, age., s. 168.

17 Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1983, s. 263-267; Aydın, age., s. 18.

din eğitimi-öğretimi bilgisi de içermektedir. Ancak bir bilim dalı olarak doğuşu 1980'lere kadar gecikmiştir.

Din eğitiminin bir bilim alanı olarak isimlendirilmesinin ve akademik anlamda ele alınmasının tarihi sürecinin Batıda da bizden çok farklı olmadığını belirtmekte yarar vardır. Yine'de Batı bu alandaki bilimleşme çalışmalarını, Almanya örneğinde gördüğümüz gibi, bizden 80-100 yıl kadar önce başlatmıştır.¹⁸

2. Yüksek Din Eğitimi Kurumları Olarak İlahiyat Fakülteleri ve Din Eğitimi Bilimi

İlahiyat Fakülteleri yüksek din eğitimi veren kurumlardır. Tarihini, Üniversite bağlamında Darülfünun'da 1 Eylül 1900 yılında açılan Ulum-i Aliye-i Diniye şubesi esas alınarak başlatmak mümkünse de "ilahiyat" ismiyle başlangıççı Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca *Mayıs 1924* tarihinde Darülfünun'a bağlı olarak açılan İlahiyat Fakültesi'yledir. *1933*'te Darülfünun ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilatlarıyla beraber kaldırılmış, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Ancak İlahiyat Fakültesi'ne yer verilmemiş, Edebiyat Fakültesine bağlı ve sadece akademisyenliğe yönelik İslâm İlimleri Tetkik Enstitüsü açılmıştır. Bu Kurum da *1936* yılı sonrası kadro sıkıntısı çekmiş ve *1941* yılında kapatılmıştır.¹⁹ Dolayısıyla Türkiye'de *1933*'ten itibaren *1949* yılında Ankara Üniversitesinde bir İlahiyat Fakültesi açılıncaya kadar dini yüksek tahsil mahrumiyeti yaşanmıştır.

TBMM'nin 4 Haziran 1949 tarihli kararıyla açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin temel amacı da *1924* Darülfünun İlahiyatı gibi yüksek diniyyat mütehasısları

yetiştirmekti. Din hizmetlerini görececek elemanlar için *1924*'te ve *1948*'de İmam Hatip mektepleri ve kursları açılması öngörüldüğü için İlahiyat Fakültesi akademik düzeyde din eğitimi veren bir yüksek din eğitimi kurumu olarak planlanmıştı. Fakültenin açılışı ile ilgili kanun tasarısında konu ile ilgili şu ifadeler yer alır: "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, meslekî bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetiştirilebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla... bir İlahiyat Fakültesinin kurulması..."²⁰ *1924* yılında açılan Fakültenin Programı ve verdiği eğitim üzerine söylenenler incelendiğinde, bir İslam ilahiyatından daha ziyade dine tarihsel ve olgusal yaklaşan bir eğitimin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Nitekim Baltacıoğlu bu fakülteyi bir sosyoloji ve felsefe fakültesi gibi tasarlanmakla itham ederek *1949*'da açılan fakültenin İslam İlahiyatı olması doğrultusunda görüş bildirmiştir.²¹ Buna rağmen bu fakülte de benzer eleştirilerden uzak kalamamıştır.

1924 ve *1949* yıllarında açılan ilahiyat fakültelerini din eğitimi açısından değerlendirdiğimizde her ikisinin de yüksek din eğitimi verdiklerini ama din eğitiminin kendisini bilim ve öğretim konusu yapmadıklarını görürüz. Oysa Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunları *1953* yılından itibaren sınıf öğretmenleri yetiştiren öğretmen okullarının 9. ve 10. sınıflarına haftada birer saat konulan zorunlu Din Bilgisi dersini vermeye başlamışlardı. *1949*'dan itibaren ilkökul 4. ve 5. sınıflarda okutulan Din Bilgisi dersleri için de bu fakülte mezunlarına ihtiyaç duyuluyordu ama bunlar ne sayıca yeterli olabiliyor ne de din eğitimi formasyonu açısından eğitilmiş oluyorlardı.

Akademik-bilim amaçlı açılmış olan bu fakültenin yerine getirmediği din eğitimcisi yetiştirme işini üstlenmesi için yeni yüksek din eğitimi kurumlarına ihtiyaç duyuluyordu. Bu ihtiyaca yönelik olarak *1958-1959* yılından itibaren mezun veren İmam Hatip Okulları mezun-

18 Geniş bilgi için bkz.: Tosun, age, s. 35-39.

19 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayhan, age,; Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara, 1980; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. I-V, İstanbul, 1977; Ahmet Koç, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel bir Değerlendirme", *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, İstanbul, 2000, s.277-335.

20 Geniş bilgi için bkz., Aydın, 2005, s. 122-125.

21 Bkz. Ayhan, age, s. 215.

larının²² devam edebileceği bir yüksek öğretim kurumu olarak Yüksek İslam Enstitüleri açılmaya başladı. Bu amaçlarla²³ 4 yıllık Yüksek İslam Enstitüsü²⁴ 1959-1960 öğretim yılı başında İstanbul'da açılmıştır.²⁵ İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden sonra sırasıyla; Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Samsun (1976) ve Yozgat (1979) Yüksek İslam Enstitüleri açılmıştır. Bu müesseselerin görevi memleketin 19 değişik şehirden sınavla seçilen İHO öğrencilerinden din dersleri öğretmeni yetiştirmek, Müslüman bir kimliğin

oluşması için dinin hayatiyetini koruyacak din bilginleri yetişmesine zemin hazırlamaktır.²⁶

Yüksek İslam Enstitülerinin programları incelendiğinde yüksek din eğitimi (muhteva) vermenin yanında, dinin eğitim ve öğretiminin de ayrıca öğretim konusu yapılmaya başlandığını görüyoruz. 1959 yılında uygulamaya konan ve uzun süre okutulan programda Dinî Pedagoji isimli bir ders bulunmaktadır. Buna rağmen din eğitim ve öğretiminin biliminin yapıldığını söylemek için belki daha erkendir. 1972 -73 yılı programlarında ise öğretmenlik derslerine yer verilmeye başlanmıştır. Ancak bu programlarda din eğitimi veya benzeri isimli ayrı bir ders bulunmamaktadır.²⁷

1971 yılında Erzurum'da İslâmî İlimler Fakültesi açılmıştır. 1971-1972 öğretim yılından itibaren hem İHL mezunlarını hem lise mezunlarını kabul eden orta öğretime dayalı ve beş yıl öğretim süreli bir fakülte olmasından öte bir süre Yüksek İslam Enstitülerinden mezun olanlara lisansüstü eğitim yapma imkânı sağlamıştır. İslami İlimler Fakültesinin ilk programında Pedagoji isimli bir ders yer almaktadır. 1975-76 yılından itibaren programlarda bu derse rastlanmamaktadır.²⁸

1982 yılına kadar İlahiyat Fakültesi, İslamî İlimler Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüleri ayrı amaç ve programlarla yüksek din eğitimi sunmuşlardır. 1982 yılında yüksek öğretimde yapılan genel düzenlemeler ile Yüksek İslam Enstitülerinin ve İslamî İlimler Fakültesinin İlahiyat Fakültesine dönüştürülmesiyle 1982-1983 öğretim yılından itibaren 8 İlahiyat Fakültesi yüksek din eğitimi vermeye devam etmiştir.²⁹ 1987'den itibaren farklı yıllarda açılan 17 İlahi-

22 Türkiye Eğitim Millî Komisyonu'nun 1959 yılında sunduğu raporda Yüksek İslam Enstitülerinin gerekliliği ile ilgili olarak, "Din gibi mudil ve fikri olgunluk isteyen bir konuda söz edecek bir kimsenin behemehal üniversitede bir tahsilden geçmesi lüzumuna inanıyoruz." MEB. Türkiye Eğitim Millî Komisyonu Raporu, s. 112.

23 Yüksek İslam Enstitülerinin açılış gayelerini şöyle sıralayabiliriz:

- A) İdeal Gaye; ana kaynaklarından hüküm çıkarabilecek ilmi güce ulaşacak yüksek ehliyet, dinî terbiye ve seciye sahibi alimler yetişmesine imkan hazırlamak
- B) Enstitünün pratik gayesi, her enstitü ve üniversitenin olduğu gibi, İslam enstitüsünün de hedefi sırf ilim değildir. Aynı zamanda memlekette duyulan ihtiyaçları karşılamaktır. Bu alanlar da şunlardır:
 1. İmam-hatip okullarında ve diğer okullarda din derslerinde hoca ihtiyacı,
 2. İlim ve kültür nuruyla aydınlanmış müftü ve vaiz ihtiyacı,
 3. Enstitüyü gayesine ulaştıracak, asistan, doçent ve profesör ihtiyacı.

24 Yüksek İslam Enstitüsü adıyla, ilahiyat fakültesinden ayrı bir yüksek din eğitimi ve öğretimi kurumu açılması fikrini üniversite mensuplarından ilk olarak ileri süren Ord. Prof. Dr. A. Fuat BAŞGİL'dir. Ona göre Dönemin idarecileri Tevhid-i Tedrisat kanununda geçen yüksek diyanet mütehasssı ile ilahiyat fakültesinden yetişecek olan yüksek ilahiyatçıyı birbirine karıştırmışlardır. İlahiyatçı, din felsefesi, dinler tarihi ve din sosyolojisi öğrenmiş bir mütehasssı veya filozoftur fakat din adamı değildir. binlerce üniversiteli, yüzbinlerce Müslüman Türk'ün ilim ve din konusunda karalıktadır. Mensubu olduğu dine inanmış yüksek din öğrenimi görmüş din adamlarına ihtiyaç vardır. Bkz.. Ayhan, age., s.226-229.

25 Ayhan, age., s. 224-229.

26 Ayhan age., ss.224-241

27 Krş. Halit Ev, Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir 1999, s.52-54.

28 Bkz. Ev, 56-58.

29 Bu İlahiyat Fakülteleri şunlardır: 1. Ankara Üniv., 2. Marmara Üniv. (İstanbul), 3. Selçuk Üniv. (Konya), 4. Erciyes Üniv. (Kayseri), 5. Dokuz Eylül Üniv. (İzmir), 6. Atatürk Üniv. (Erzurum), 7. Uludağ Üniv. (Bursa), 8. Ondokuz Mayıs Üniv. (Samsun).

yat Fakültesi³⁰ ile bu fakültelerin toplam sayısı 25'e ulaşmıştır.³¹ 1982 yılından itibaren yaşanan gelişmeler İlahiyat Fakültelerine hem akademik-bilimsel hem de din eğitimi-öğretimi ve din hizmetleri alanlarında yüksek din eğitimi yapma ve sunma görevi yüklemiştir bulunmaktadır.

3. İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi Anabilim Dalının Kuruluşu ve Gelişimi

1949 yılında Ankara Üniversitesinde açılan İlahiyat Fakültesi programında Din Eğitimi adıyla bir ders yoktur; dinin eğitimi öğretmeye yönelik başka bir ders de bulunmamaktadır. Eğitim bilgisi amaçlı ilk ders İlahiyat Fakültesi Programı'na 1953 yılında "Pedagoji" adıyla konulmuştur ve 4. sınıfta haftada 2 saattir. Bu dersin muhtevasının daha çok eğitim bilimi ile ilgili temel konuların olduğunu, dinin öğretilmesine, diğer bir ifadeyle örgün ve yaygın din eğitimcisi yetiştirmeye yönelik özel boyutlarının olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim eğitim alanında İlahiyat Fakültesi bünyesindeki hocalar tarafından yazılan ilk eserler buna işaret etmektedir. 1954 yılında Turhan YÖRÜKAN tarafından hazırlanan doktora tezi, "Şahsiyet Terbiyesinde Kültürün Rolü" ve 1957 yılında

Bedî Ziya EGEMEN tarafından yayınlanan "Terbiye İlminin Ana Meseleleri" adlı kitaplar ilk çalışmalardır. Her iki eser de din eğitiminin çok genel eğitim ve eğitim bilimi üzerinedir. Özellikle ikinci çalışma uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur.³² 1955-56 öğretim yılı programında 4. sınıflar için haftada 1 saatlik Terbiye ve Öğretim Usulleri isimli bir ders yer almıştır. 1973-1974 yılından itibaren ise isteğe bağlı olarak; Eğitime Giriş, Türk Eğitim Tarihi, Türk Millî Eğitim Teşkilatı, Mukayeseli Eğitim, Eğitim Psikolojisi, Eğitim Sosyolojisi, Genel Öğretim Bilgisi ve Öğretmenlik Uygulanması'ndan oluşan öğretmenlik formasyon dersleri verilmeye başlanmıştır. İlahiyat Fakülteleri 1989 yılında resmen öğretmen yetiştiren kurumlar arasında gösterilmiştir.³³

1979-1980 öğretim yılında o zamana kadar Pedagoji ismiyle verilen dersin ismi Din Eğitimi'ne dönüştürülmüştür. 1980 yılında ise Din Eğitimi Kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsü 1982 yılında Din Eğitimi Anabilim Dalına dönüştürülmüştür. Yapılan akademik düzenlemeler, ülkemizde din öğretmeni yetiştirme alanında hızlı bilimsel gelişmelere zemin hazırlamıştır. Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri dersi bu alandaki gelişmelere ayrıca nitelik kazandırmıştır.

İlahiyat Fakültelerinde din eğitiminin ders ve bilim alanı olarak geçirdiği doğuş sürecinde bağlı bulunduğu kürsüler de etkili olmuştur. Pedagoji dersi başlangıçta, yetişmiş bilim insanı yokluğu gerekçesiyle Din Psikolojisi Kürsüsü bünyesine alınmış ve Kürsünün adı "Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü" şeklinde belirlenmiştir. 1962³⁴ tarihinde yapılan bir değişiklikle Pedagoji dersi Sistematik Felsefe Kürsüsüne bağlanmıştır. 1974 yılında ise Sistematik Fel-

30 1987 yılı sonrası açılan İlahiyat Fakülteleri ve açılış tarihleri şöyledir: 1.Harran Ü. (Urfa-1987), 2.Sakarya Ü. (1993), 3.KTÜ. (Rize-1993), 4.Dicle Ü. (Diyarbakır-1993), 5.İnönü Ü. (Darende-1993), 6.Yüzüncü Yıl Ü. (Van-1993), 7.S.Demirel Ü. (Isparta-1993), 8.Cumhuriyet Ü. (Sivas-1994), 9.Gazi Ü. (Çorum-1994), 10.Fırat Ü. (Elazığ-1994), 11.Çukurova Ü. (Adana-1994), 12.Onsekiz Mart Ü. (Çanakkale-1995), 13.İstanbul Ü. (1996'da öğretime başladı), 14.Sütçü İmam Ü. (K.Maraş-1997) 15.Osmangazi Ü. (Eskişehir-1997), 16.Iğdır Ü. (Iğdır 2008), 17.Şırnak Ü. (Şırnak 2008). 1992'de yürürlüğe giren kanunda yer almasına rağmen Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi henüz açılmamıştır.

31 Ayrıca *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nın ihtiyaç duyması ve daha nitelikli din görevlileri yetiştirmek, halen bu kurumda görev yapmakta olanların bilgi düzeyini yükseltmek için ön lisans düzeyinde eğitim veren iki yıllık *İlahiyat Meslek Yüksek Okulları* ilk olarak 1989-1990 öğretim yılından itibaren İstanbul (MÜ), İzmir (DEÜ), Bursa (UÜ), Erzincan (AÜ), Trabzon (KTÜ) ve Van (YYÜ)'da eğitim öğretime açılmıştır.

32 Nevzat Y. Aşkoğlu, -"Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt 30, sayı: 3, Temmuz 1994, s. 89.

33 Bkz. Resmi Gazete, No: 20215, 4 Temmuz 1989.

34 20.11.1962 tarihinde yapılan bir değişiklikle Pedagoji dersi bu kez Sistematik Felsefe Kürsüsüne bağlanmıştır.

sefe Kürsüsü'nden alınarak yeniden Din Psikolojisi Kürsüsüne bağlanmıştır.³⁵ Bu kürsünün ilk pedagoji asistanı 1965 yılında göreve başlayan, ilerde Anabilim dalının kurucusu ve ilk profesör olacak olan Beyza Düşüngen (Bilgin)dir.³⁶ Beyza Bilgin, Psikoloji ve Felsefe kürsüleri altında din eğitimi ile ilgili önemli çalışmalar yaparak³⁷ Din Eğitiminin Kürsü ve Anabilim Dalı olmasında önemli katkı sağlamıştır.

1980 yılında A.Ü İlahiyat Fakültesinde hazırlanan bir raporda³⁸ “*Mezunların hem Diyanet*

İşleri Başkanlığında hem de Milli Eğitim Bakanlığı'nda görev aldıkları; her iki görev için de pedagojik formasyona ihtiyaç duyulduğu” belirtilmiş, bu rapora dayanılarak alınan karar doğrultusunda, Ankara Üniversitesi Senatosunun da onayıyla öğrencilere pedagoji eğitimi vermek üzere Din Eğitimi Kürsüsü kurulmuştur.³⁹

1980 öncesi yüksek din öğretimi veren Ankara İlahiyat Fakültesi, Erzurum İslami İlimler Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitülerinin programlarını öğretmen yetiştirme açısından inceleyen Halit Ev programlarda eğitim boyutuyla ilgili derslerin çok az yer bulunduğunu tespit etmektedir. Örneğin Yüksek İslam Enstitülerinin programlarında alan bilgisi derslerinin oranı % 57,93, genel kültür derslerinin oranı % 24,28 iken eğitim ile alakalı dersler olan dinî pedagoji,⁴⁰ dini hitabet ve din psikolojisi derslerinin oranı sadece % 4,67'dir.⁴¹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde ise eğitim ile ilgili derslerin oranı % 5,04,⁴² Erzurum İslami İlimler Fakültesinde de bu oran % 1⁴³ gibi oldukça düşüktür.

1983-1984 öğretim yılından itibaren, yani Din Eğitimi Anabilim Dalı'nın kurulması ve Yüksek İslam Enstitülerinin fakülterlere dönüştürülmesinden sonra İlahiyat Fakültesi programlarında DKAB özel öğretim yöntemleri, Eğitim Psikolojisi gibi eğitimle ilgili yeni ders-

35 A.g.m, s.89-90.

36 Mustafa Önder, Prof. Dr. Beyza BİLGİN ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara 1997, s.7.

37 Bilimsel Çalışmaları için Bkz.: Beyza Bilgin, İslam'da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde hazırlanmış Doktora Tezi Ank. 1971; ve Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, (A.Ü.İlahiyat Fakültesinde 1979'da Hazırlanmış Doçentlik Tezi), Ank. 1980

38 “...Pedagoji, bilim dalı olarak hem felsefeden hem psikolojiden ayrı idi. Şimdiye kadar yakın dallar diye bu kürsü birbirine bağlanmıştı. Bugün Fakültemiz, eğitim alanında öğretim üyesine sahip olduğu için eğitim bilimi alanında ayrı bir çalışma birimi kurulabilir. Eğitim bilimi dalının Fakültemiz için önemi büyüktür. Mezunlarımız ya Diyanet İşleri Başkanlığı'nda veya Millî Eğitim Bakanlığı'nda görev almaktadırlar. Diyanet İşlerinde görev alımları halkın din eğitimi ile meşgul olduklarından bunların pedagojik bir formasyon almaları şartı Millî Eğitim Bakanlığında Öğretmen olarak çalışan mezunlarımızın da öğretmenlik formasyonu görmeleri mecburiyeti vardır. Belirttiğimiz amaçlar için Fakültemizdeki pedagoji derslerinde din eğitimi bilimi konuları işlenmektedir. Ayrıca Senatamızın kabul ettiği bir yönetmelikle, isteyen Öğrencilere öğretmenlik formasyonu dersleri verilmektedir. Bütün bu derslerin teorik ve pratik çalışmaları vardır. Görüldüğü gibi Fakültemizde eğitim bilimi alanında oldukça yüklü bir faaliyet vardır. Bu bakımdan pedagoji derslerinin yakın dallara bağlı olarak değil, bağımsız bir birim halinde çalışması, çalışmalarının daha verimli olması bakımından zorunlu görülmüştür.” Sonuç: Pedagoji dersinin bağımsız/ bir kürsü haline getirilmesinin, öğretmenlik formasyonu derslerinin yönetiminin bu kürsüye verilmesinin ve adının Din Eğitimi Kürsüsü olmasının uygun olacağını bilgilerinize arz ederiz” İlahiyat Fakültesi Kurulu tarafından ka-

bul gören bu Öneri Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından da onaylanmış ve 13.5.1980 tarihinde ilk olarak A. Ü. İlahiyat Fakültesi bünyesinde “Din Eğitimi Kürsüsü” kurulmuştur. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, Hazırlayanlar: Musa Çadırcı- Azmi Süslü, A.Ü.Rektörlüğü yayını, Ankara 1982.)

39 Aşıkoğlu, agm, s. 86.

40 Pedagojik formasyon dersi olarak sadece üçüncü ve dördüncü sınıflarda birer saatlik Dini Pedagoji dersi vardı (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 24 Eylül 1959 tarih ve 240 sayılı kararı)

41 Halit Ev, Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir 1999, s.51.

42 Ev, age s.50.

43 Ev, age, s.58-59.

ler eklenmiş ve ortalama % 4 olan eğitim derslerinin oranı % 8,08'e çıkmıştır.⁴⁴

1965'de ilk asistanına 1971 de alanında ilk doktoruna, 1979 da ilk doçentine ve 1988 yılında da ilk profesörüne sahip olan Din Eğitimi Anabilim Dalı 2009 yılına geldiğimizde; 21 profesör, 15 Doçent, 10 Yardımcı Doçent, 8 Doktor ve 11 Araştırma görevlisi⁴⁵ ile Din Eğitimi alanında bilimsel faaliyetlerini sürdürmektedir.

4. Din Eğitimi Anabilim Dalında Bilimsel Gelişmeler

Bir Bilim Dalının gelişmesi ve gelişmişliği, alanı ile ilgili araştırmalarda kullanılacak uygun metodolojiye sahip olması ve bu metodolojiyi kullanarak ürettiği bilgilere göre değerlendirilir. Kendi terminolojisine sahip olmayı da metodoloji içinde değerlendirmek mümkündür.

Din Eğitimi bir bilim dalı olarak çok geniş bir araştırma alanına sahiptir. Dinin öğrenildiği ve öğretildiği her yer geçmiş, günü ve geleceği ile ve öğrenme ve öğretme süreçlerine dâhil olan tüm unsurlarıyla bu alana dâhildir. İnfomal din eğitimi, Ailede din eğitimi, Formal alandaki yaygın ve örgün din eğitimi tarihi ve güncel tüm boyut ve unsurlarıyla araştırma alanını oluşturmaktadır.

Bilimsel araştırma metotları bağlamında bu geniş araştırma alanını düşündüğümüzde, din eğitiminin farklı araştırma yaklaşım ve yöntemlerini kullanması gerektiğini görürüz. Tarih araştırmalarında, metin araştırmalarında ve alan araştırmalarında kullanılan hemen tüm metotlar din eğitiminin kendi alan özellikleri doğrultusunda kullandığı/kullanması gereken metodolojiyi oluşturmaktadırlar. Acaba din eğitimi bu metodolojiye sahip midir sorusuna evet cevabını vermek mümkündür. Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarınca yapılan ve yaptırılan çalışmaları isimleri ve konuları açısından incelediğimizde bu evet cevabını en azından nicelik olarak doğrulayabiliyoruz.

Beyza Bilgin'in 1980 öncesi yaptığı çalışmaları istisna edersek din eğitimi alanındaki bilimsel çalışmaların 1980 sonrası başladığını söyleyebiliriz. Bu konuda bu bilim alanında yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarından hareket edilerek bazı tespitlerde bulunulabilir. 1980 ile 2006 yılları arasında tespit edilen 216 yüksek lisans tezi ile 1989-2003 tarihleri arasında tespit ettiğimiz 52 doktora tezini incelediğimizde –ki örneklem olarak kabul edilse temsil gücü olacaktır- bu araştırmalarda kullanılan metodolojiye de işaret eden şu konu alanlarını görmekteyiz.

Yüksek Lisans çalışmalarının yaklaşık %30'u eğitim tarihi ile ilgilidir. Bunların yaklaşık üçte biri eğitim kurumları, üçte ikisi ise kişiler ve eserler üzerine yapılmış çalışmalardır. Doktora düzeyinde ise tarih çalışmalarının yaklaşık oranı % 24'tür. Bu çalışmalarda tarih araştırmalarında kullanılan yöntemler kullanılmıştır.

Kuran ve surelerde din eğitimi ile ilgili araştırmaların oranı yüksek lisans seviyesinde %7-8 civarında, doktora da ise % 1'in altındadır. Program ve ders kitabı analizlerine yönelik çalışmaları da katarsak metin üzerine çalışma yöntemlerinin de din eğitiminin bilimsel araştırmalarında zikre değer ölçüde kullanıldığını belirtebiliriz.

Alan araştırmaları çerçevesinde; öğretmenler, öğrenciler, din görevlileri, Kuran Kursu öğreticileri, cemaat ile yapılan araştırmalar da yüksek lisans ve doktora seviyelerinde yaklaşık %30 dur. Bu da alan araştırması yöntemlerinin kullanılma durumuna işaret etmektedir.

Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinden tespit edilenlerin isim ve konularından hareketle yapılan belirlemelerin, kullanılan yöntemin seçiminde ve uygulanmasındaki başarı açılarından ayrıca değerlendirmeye ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu itibarla biz bu çalışmada sadece din eğitimcilerinin alanları ile ilgili metodolojiye sahip olduklarını ve bu metodolojiyi kullanarak geliştirdiklerini ve bilgi ürettiklerini söyleyebiliriz, ama bunun nitel eleştirisini ve değerlendirmesini yapamayız. Yine de bu çalışmaların yapılmış ve kabul edilmiş bilimsel araştırmalar olduğundan hareketle iyimser görüş bildirmek doğru olur.

44 Ev, age, s.61.

45 Bu rakam üniversitelerde görev yapan akademik kadroları kapsamaktadır.

Terminoloji açısından bir değerlendirme yapabilmek için de yapılan çalışmaların içerik analizlerine ihtiyaç vardır. Ancak biz bu çalışmayı yapabilmemiş değiliz. Yine de, genel olarak şu söylenebilir: Din Eğitimi Anabilim Dalı terminolojik açıdan önemli sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntının yaşanmasında alanın boyutları kadar bilgi kaynakları ve bilimler arasındaki konumu konusundaki yaklaşımlar da etkili olmaktadır. Eğitim bilimlerine ve kaynaklarına dayalı ya da İslam Bilimlerine ve kaynaklarına dayalı bir terminoloji kullanımından ya da ikisinin bilinçli ya da bilinçsiz birlikte kullanımından söz edilebilir. Bu kullanımlar konu ve bağlam gereği olduğunda sıkıntı yaratmazken, tercih gereği ya da bilinçsizce kullanıldığında sıkıntı yaratabilmektedir. Tarihî bir olguyu anlatırken o zamanın terimi yerine günümüzün terimini kullanmak ile günümüzün eğitim bilgisini anlatırken tarihin terimini kullanmak arasında çıkan zorluk açısından fark yoktur.

5. Din Eğitimi Biliminin Bilgi Kaynakları ve Açılımları

Geneline bakarak bir değerlendirme yapılacak olursa Türkiye’de din eğitimi alanının gerektirdiği çoklukta bilgi kaynaklarından söz edilebilir. Ancak, bazı akademisyenleri ya da buldukları fakültelerdeki anabilim dallarının yaklaşım ve çalışmalarından hareketle bu bilgi kaynaklarının farklılıklarından söz edilebilir. Nitekim Suat Cebeci nakil merkezli, çocuk merkezli ve gelenek merkezli yaklaşımlardan ve bunları tercih eden din eğitimcisi akademisyenlerden söz etmektedir.⁴⁶ Özellikle din eğitiminde temel referans kaynaklarının dini kaynakları mı yoksa eğitim bilimlerinin kaynakları mı olacağı konusu tüm dünya da din eğitimi tartışma alanlarından biridir.

Türkiye’de, din eğitimi anabilim dalı çalışmalarının geneli nazara dikkate alındığında hem İslam Kaynaklarının hem geleneğin hem de eğitim bilimleri kaynaklarının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bazı tercihlerin yapıyor olma-

sı bu bütün içinde bilimsel anlamda bir avantaj olarak da görülebilir.

Türkiye’deki din eğitimi biliminin gelişim sürecinde Batı din eğitiminin teoriye ve pratiğe yönelik katkıları da zikre değerlidir. Özellikle başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin yaygın ve örgün eğitimi ihtiyaç ve sorunları Türk din eğitimcilerini bu ülkelere yöneltmiştir. Nitekim yapılan Yüksek Lisans ve Doktora tezleri arasında çeşitli ülkelerde yapılmış araştırmalar dikkat çekmektedir.⁴⁷ Bu çalışmalar esnasında ciddi bir din eğitimi bilgi ve tecrübesi alışverişi yaşanmıştır. İlgili ülkelerin örgün ve yaygın eğitim sistemleri ile buna yönelik din eğitimi bilgileri, programları, kitapları vb. incelenirken çok şey öğrenilerek Türkiye’deki din eğitimi bilim alanına transfer edilmiştir. Aynı şekilde özellikle örgün eğitimde İslam Dersleri ile ilgili olarak, öğretmen yetiştirme, program ve kitap hazırlama boyutlarında önemli katkılar götürülmüştür.⁴⁸ Laik bir ülke olarak Türkiye’nin İslam konusundaki idari ve eğitimsel anlayış ve uygulamaları, Müslüman göçmen alan tüm Avrupa ülkeleri tarafından yakın incelemeye alınmıştır. Bu süreçte, din eğitimci akademisyenlerinin, örgün ve yaygın din eğitimi alanında ürettikleri katkıları küçümsenemeyecek kadar çoktur.⁴⁹

47 Avrupa Ülkelerinde Din Eğitimi İle İlgili Lisans üstü çalışmalarından bazıları şunlardır: Federal Almanya’da Yasayan Türklerin Din Eğitimlerinde Caminin Yeri ve Din Görevlilerinin Yeterlilikleri, Cemal Tosun, (Dan. Beyza Bilgin), AÜSBE 1992; Hollanda’da Din Eğitimi, M. Besim İsmailfendioglu, (Dan. Bayraktar Bayraklı), MÜSBE, 1996; İngiltere’de Din Eğitimi, Mutlu Altaş, (Dan. Bayraktar Bayraklı), MÜSBE, 1997.

48 Beyza Bilgin’in bu alandaki katkıları nicelik ve nitelik bakımından zikre değerlidir. Onun katkıları bir kitap içinde toplanarak yayınlanmıştır: Beyza Bilgin, *İslam und Islamische Religionspädagogik in einer Modernen Gesellschaft*, LIT Verlag, Berlin 2007.

49 Konu ile ilgili bazı tebliğ ve makaleler şunlardır: Mualla Selçuk; “Developing an Interfaith Dimension in RE: Theological Foundations and Educational Framework with Special Reference to Turkish Experience”, *Religious Education in a World of Religious Diversity*, ISREV XV. 30.07-04.08.2006, Driebergen/Holland; Mualla Selçuk, Recai Doğan; “Religious Education in Turkey”,

46 Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara 1996, s.90-101.

6. Din Eğitimi Anabilim Dalının Türkiye'deki Din Eğitimine Katkısı

İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ABD'nin kurulmasıyla birlikte birçok alanda bilimsel faaliyetler hızlanmış, Türkiye de İlahiyat Fakültelerinin yaygın ve örgün eğitimde daha kaliteli bir din eğitimi vermeleri sağlanmıştır. Din Eğitimcilerinin bugüne kadar çalıştıkları konu alanlarından bazıları tezlerden ve kitaplardan hareketle şöyle sıralayabiliriz:⁵⁰

- Öğretim programlarının geliştirilmesi
- Öğretmen el kitaplarının hazırlanması
- Ders kitaplarının geliştirilmesi
- Öğretmen yetiştirme⁵¹
- Din görevlisi yetiştirme⁵²
- Din öğretimi özel öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi
- Din öğretimi araç ve gereçlerinin geliştirilmesi⁵³

Religious Education in Europe, Situation and current trends in schools, Kuyk, Jensen, Lank-shear (eds), ICCS, Oslo, Norway 2007, p.207-217; Cemal Tosun, "Thesen zum Islamunterricht in der Schule als Begegnung mit einer multikulturell geprägten Umwelt", Muslime im Dialog/ Positionierung einer islamischen Religionspädagogik im Westen, 21-23 January 2004, Osnabrück, Deutschland; Cemal Tosun, "İslamischer Religionsunterricht in interkultureller Perspektive: Ein islamischer Religionsunterricht, der zum İslam und zum interreligiösen Dialog erzieht", Der Islam im Westen-der Westen im Islam, V&R unipress, Göttingen 2004, ff. 113-132.

- 50 Cemal Tosun; "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış", Tartışılan Değerler Açısından Türkiye, Ankara 1996, s.96.
- 51 Türkiye'de görev yapan ilahiyat mezunu öğretmenlerin oranı toplam öğretmen sayısı içinde %3.3 dür. Bu da ortalama 22.000 ilahiyat mezunu öğretmen demektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öğretmenler Sorunları Araştırması, Eğitim Bir Sen, Ankara 2004, s.16; www.tuik.gov.tr
- 52 2007 yılında DİB'in 84195 toplam personelinin ancak 8191 (%9,7)'si Yüksek Din Öğrenimi görmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. D.İ.B 2007 İstatistikleri, Ankara 2008, s.6.
- 53 Din Eğitimi Anabilim Dalında görevli öğretim üyeleri birçok Din Kültürü Ahlak Bilgisi ve İHL

- Hedef tasarımların belirlenmesi
- Din dersinin okuldaki durumunun dünyadaki yeni gelişmeler ışığında düzenlenerek teorisinin geliştirilmesi
- Ailede din eğitimi
- Yaş guruplarına göre dinin eğitim-öğretim konusu yapılması

Din Eğitimi konusunda 1923-2007 yılları arasında yaklaşık 2500 akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde yaklaşık 250 adet kitap çalışması, 240 adet yüksek lisans tezi ve 70 adet doktora çalışması bulunmaktadır.⁵⁴

Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakülteleri haline getirilmeleri ve Din Eğitimi Anabilim Dalını kurulmasından sonraki süreçte yaklaşık 2121 adet akademik çalışma yapılmıştır bu çalışmaların % 45'e yakını ise 2000-2007 yılları arasında yapılmıştır.⁵⁵ Çalışmaların genel olarak 5 alanda toplandığını görmekteyiz. Bunlar:⁵⁶

a) *Örgün Din Eğitimi*: Özellikle 1997 yılında İlahiyat Fakültelerinin programlarında yapılan değişiklikle İlköğretim DKAB bölümünün açılmasıyla birlikte örgün din eğitimi üzerine yapılan çalışmalar hızlı bir artış göstermiştir. Bu alandaki çalışmalar İlk ve Orta Öğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile İmam Hatip Liseleri meslek dersleri için yoğunlaşmaktadır.

Program geliştirme ve değerlendirme, ders kitabı ve araç gereçleri hazırlama, öğretmen

kitaplarının yazımında yazar ve editör olarak görev yapmışlardır. Örnek bkz. M.Zeki AYDIN, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5 İlköğretim Okulları Ders Kitabı, Sözcü Yayınları, Ankara 2005, İmam Hatip Liseleri Arapça 9 Ders Kitabı, MEB, 1. Baskı, İstanbul 2002. (Galip Yavuz, Mustafa Kelebek ve Gökhan Sebati Işkın'la birlikte) (2.Baskı 2003, 3. Baskı 2004'te yayınlanmıştır.)

54 Fahri Kayadibi; İrfan Başkurt; Ayşe Z. Furat; Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Literatürü (1923-2007), İ.Ü Rektörlük Yayın No: 4794, İlahiyat Fak. Yayın No: 3, s.6.

55 A.g.e, s. 6.

56 Dipnotlarda verilen tezler bu alandaki çalışmalar için sadece birer örnektir. Yoksa bu alandaki yapılan tüm çalışmalar bu örnekler değildir.

yetiştirme ve değerlendirme, öğretim yöntem ve teknikleri gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır.⁵⁷ Tarihte ve günümüzde yüksek din eğitimi ve bu bağlamda İlahiyat Fakülteleri de din eğitimcileri için önemli bir araştırma alanı olmuştur. İlahiyat Fakültelerinin programlarının yenilenmesinde Din Eğitimi Anabilim Dalının yeri ve önemi büyüktür.⁵⁸

b) *Yaygın Din Eğitimi*: Yaygın din eğitiminin hemen tüm boyutları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Din Görevlileri, Camiler, Vaazlar, Hutbeler ve özellikle de Kur'an Kursları ve Yaz Kur'an Kursları üzerinde önemli çalışmalar yapılmıştır.⁵⁹

c) *Din Eğitimi Tarihi*: Hz. Peygamber ile başlayan, Selçuklu, Osmanlı Medreseleriyle devam edip Tanzimat'tan günümüze din eğitiminin tarihi ile ilgili çok sayıda eser yazılmıştır.

d) *Din Eğitiminin Felsefi, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik boyutlarını ele alan ve genel eğitimdeki yerini irdeleyen çalışmalar yapılmıştır.*⁶⁰

e) *Din Eğitiminin Sorunları ve Kavramları Üzerine Teorik ve Alan Çalışmaları*: Din eğitimi alanının genel sorunları, kavramları üzerinde yapılan çalışmaların oranı giderek artmaktadır. Böylece sorun merkezli araştırmalara doğru bir eğilimden söz edilebilir.⁶¹

Yukarıda bahsettiğimiz tez konuları haricinde din öğretiminde yöntem konularında da çalışmalar yapılmış ve din eğitiminde ne tür yöntemlerin nasıl kullanılması gerektiği üzerinde eserler kaleme alınmıştır.⁶² Buna karşın özürülüler ve üstün zekalıların eğitimi, ailede din eğitimi gibi konularda yeterince çalışma yapılmamış bu alanlar boş bırakılmıştır.

57 Örgün Din Eğitimi Hakkındaki Doktora Tez Örnekleri: DKAB Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyon Yeterlikleri, Muhammet Şevki Aydın, (Dan. Beyza Bilgin), EÜSBE, 1992; Orta Öğretimde DKAB Dersinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Recep Eryılmaz, (Dan. H.Mahmut Çamdibi), MÜSBE, 1995; Lise Birinci Sınıflarda Okutulan DKAB Dersinin Öğrencilerin İslâm Dini Dışındaki Dinler Hakkındaki Bilgi ve Düşüncelerine Etkisi, Abdurrahman Boran, (Dan. Beyza BİLGİN), AÜSBE, 1996.

58 Bu konuda örnek: Halit Ev; Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, DEÜSBE, İzmir 1999, s.51

59 Yaygın Din Eğitimi Hakkındaki Doktora Tez Örnekleri: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri, Mehmet Bulut, (Dan. Beyza Bilgin), AÜSBE, 1997; Urfa ve Yöresinde Yaygın Din Eğitimi (İmamların Mesleki İmkânları ve Problemleri İle İlgili Alan Araştırması), Şükürü Keyifli, (Dan. Beyza Bilgin), AÜSBE, 1997.; Yaygın Din Eğitiminde Cami Görevlilerinin Yeri ve Fonksiyonları, Hayati TETİK, (Dan. M. Faruk Bayraktar), MÜSBE, 1997.

60 Din Eğitiminin Felsefi, Psikolojik, Sosyolojik ve Ekonomik boyutlarını ele alan ve genel eği-

timdeki yerinin irdeleyen çalışmalar Hakkındaki Doktora Tez Örnekleri: Çokkültürlü Din Eğitiminin Temellendirilmesi ve Öğretim Programlarına Uygulanması, Nurullah ALTAŞ, (Dan. Mualla Selçuk), AÜSBE, 2001; Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Türkiye'de Din Eğitimi, Hüseyin Yılmaz, (Dan. Beyza Bilgin), AÜSBE, 2001; Yapılandırıcı Yaklaşımın İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Amaçlarının Gerçekleşmesine Etkisi / Ankara Örneği / Yıldız Kızılabdullah, (Dan.Recai Doğan), AÜSBE, 2008. Sosyolojik Açıdan Din Eğitiminin Önemi ve Mecburi Din Öğretiminin Sebep-Sonuçları Üzerine Bir Araştırma, Vahdettin AKGÜN (Dan. Enis Öksüz), İÜSBE, 1990; Din Eğitiminin Sosyal Yapı ve Sosyal Bütünleşme İle İlişkileri Üzerine Bir İnceleme, İsmet Altıkardeş, (Dan. Enis Öksüz), İÜSBE, 1991.

61 Din Eğitiminin Sorunları ve Kavramları Üzerine Teorik ve Alan Çalışmaları Hakkındaki Doktora Tez Örnekleri: Din Öğretiminde Kavram Öğretimi, Doğruluk Kavramı Örneği, Süleyman Akyürek, (Dan. Muhammet Şevki Aydın) EÜSBE 2003; Din Eğitimi Açısından Sevginin Kur'an'daki Yeri, Zeki Bıyık, (Dan. Bayraktar Bayraktar), MÜSBE 1998; Kıyamet ve Ahiretle İlgili Kavramların Öğretimi, Osman Taştekin, (Dan. Hüseyin Peker), OMÜSBE, 1998.

62 M. Zeki AYDIN, Din Öğretiminde Yöntemler, Nobel Yay., Ankara 2005; Recai Doğan-Cemal Tosun, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi(4-5. Sınıflar),Pegem Akademi Yay; Ankara 2002, Süleyman Akyürek, Din Öğretimi, Nobel Yay., Ankara 2009.